

ΦΩΤ. Γ. ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ

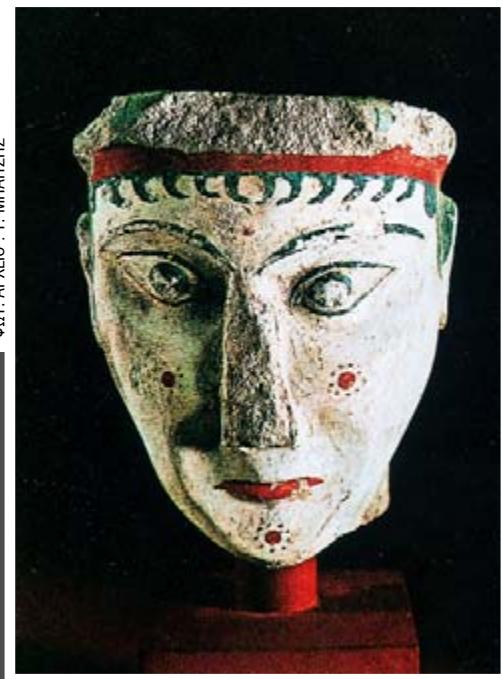
Το πιο αρμονικό
συνταίριασμα του
Διόνυσου και του
Χριστού των
Ελλήνων.

ΚΕΙΜΕΝΟ-ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΜΑΙΡΗ ΜΠΕΛΟΓΙΑΝΝΗ - ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ : ΤΑΚΗΣ ΜΠΑΪΤΣΗΣ

Γιανίτσαροι και Μπαύλες

Οι "Γιανίτσαροι και Μπούλες", έθιμο πανάρχαιο, με διονυσιακές ρίζες, φορτωμένο μνήμες από πολλές ιστορικές περιόδους και ταυτισμένο απόλυτα με τη γραφική μακεδονική πόλη της Νάουσας, "δεν πρέπει να ειδωθεί ως φολκλόρ και τούτο, γιατί είναι ιστορία, είναι παράδοση ετών, όλων εκείνων που κατάφεραν μέσα από αυτό να περάσουν και τον αγώνα τους".

όποιος δεν έχει ζήσει το έθιμο από κοντά να μη νοιώθει τίποτε. Απλά μόνο να θαινμάζει στολές, κορμοστασιά, χορό. Όσοι όμως έγιναν Γιανίτσαροι και Μπούλες το είδαν με διαφορετικό μάτι. Αυτή την άλλη ματιά θα φροντίζει πιστεύω το "ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΝΟΡΑΜΑ" να δώσει σε όλους τους αναγνώστες του. Ετοι θα έχουν τη δυνατότητα να πληροφορηθούν την ιστορία ενός εθίμου συγκλονιστικού που κατάφερε να επιβιώσει στο πέρασμα του χρόνου, ενυποματώνοντας τους μύθους, τις παραδόσεις και τους αγώνες της περιοχής μας.

Τάκης Μπαϊτσής

Δημοτικός Σύμβουλος -
Πρόεδρος Ιστορικού & Λαογραφικού Μουσείου Νάουσας

Αλήθεια τι είναι "έθιμο";

Στο Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας του Γ. Μπαμπινιώτη διαβάζουμε: "έθιμο, είναι παγιωμένη συνήθεια κοινωνικής ομάδας που διαμορφώθηκε από μακρά παράδοση κι επιβίωσε από γενιά σε γενιά". Δεν θα μπορούσε ένας ορισμός να αποδώσει καλύτερα αυτό που βιώνει ο ντόπιος Ναουσαίος ή αυτό που παρακολουθεί ο όλβιος επισκέπτης της Νάουσας την προτελευταία και την τελευταία Κυριακή της Αποκριάς.

Το έθιμο του "Γιανίτσαρου και της Μπουύλας" έλκει την καταγωγή του από το Διόνυσο και η λατρεία του αναβιώνει κάθε χρόνο στη μακεδονική πόλη που ζει αυτές τις μέρες σε ρυθμούς "ένθεης μανίας", με τη βοήθεια του περιφήμου ναουσαίου κραυσιού. Ακούσαμε

μάλιστα, ότι αυτές τις μέρες ξοδεύεται μέχρι και το τελευταίο βαρέλι από το περίφημο "ξυνόμαυρο κραυτό".

Τον τόνο στις καρναβαλικές εκδηλώσεις, οι οποίες αποτελούν προσκλητήριο γλεντιού, χαράς και διασκέδασης που απογειώνει τις αισθήσεις για δεκαπέντε ημέρες περίπου, δίνουν τα τοπικά φολκλορικά συγκροτήματα, τα σατυρικά άρματα και τα μπουλούκια καρναβαλιών. Τα τελευταία, έχοντας αποβάλλει κάθε ίχνος αστικού καθωσπρεπισμού γυρνούν από υπέρι της υπέρι και από ταβέρνα σε ταβέρνα και αφού τελειώσουν με τις επισκέψεις, ξεχύνονται στους δρόμους της πόλης χορεύοντας ξέφρενα σαν άλλοι σάτυροι και μαινάδες, κάτω από τους ήχους των ξουρνάδων και των νταουλιών και μ' ένα

μπουκάλι κραυγή υπό μάλης να ξεδιψά, αλλά και να ζαλίζει ηδονικά.

Κι αν όλα αυτά αποτελούν αναμφίβολα εφαλτήριο διασκέδασης, συνήθειες από τις οποίες δεν μπορεί να ξεφύγει κανένας - γιατί ποιος μπορεί να αντισταθεί στην "ένθεη μανία"; - τι θα μπορούσε άραγε να είναι το έθιμο του "Γιανίτσαρου και της Μπούλας" που ενδημεί μ' αυτή τη μορφή αποκλειστικά στη Νάουσα και είναι εξ ολοκλήρου ταυτισμένο με την ιστορία της, τα πάθη και τους αγώνες

Χριστουγέννων και θεοριεύει και γίνεται φλόγα, όταν ανοίγει το Τριώδιο; Ποιος ξέρει; Πάντως, ένα είναι βέβαιο. Το έθιμο αυτό δεν μπορεί να το δει κανείς ως θέαμα, γιατί δεν θα το καταλάβει και είναι άδικο. Πρέπει να ανοίξει τα μάτια της ψυχής του και να αφεθεί στους ήχους του ζουρνά και του νταουλιού που λες και φτιάχτηκαν, για να ενθουσιάζουν, να πυροδοτούν την καρδιά, να θολώνουν το νου, να οδηγούν σε έκσταση, ό,τι δηλαδή αισθάνεται το κάθε ένα μέλος του θιάσου.

ΦΩΤ. Λ. ΤΕΜΑΣ

των κατοίκων της ανά τους αιώνες; Γιατί είναι βέβαιο πως το έθιμο αυτό δεν έχει το χαρακτήρα του καρναβαλιού, αν-τίθετα, είναι "μηνημόσυνο", όπως μας πληροφόρησαν οι ντόπιοι και σαν τέτοιο το εκλάβαμε κι εμείς, τουλάχιστον στο πρώτο μέρος του εθιμοτυπικού που τηρείται κάθε χρόνο απαρέγκλιτα. Τι είναι άραγε αυτό που κάνει το γέρο Ναουσαίο να υπερηφανεύεται ότι ντύθηκε Γιανίτσαρος, το παιδί, τον νέο, αλλά και τον μεσόκοπο να καμαρώνει, καθώς ντύνεται Γιανίτσαρος και το βρέφος, χωρίς υπερβολή, να ανυπομονεί να γίνει τριών - τεσσάρων χρόνων, για να ντυθεί Γιανίτσαρος; Να είναι άραγε εντολή γραμμένη στα γονίδια του κάθε Ναουσαίου, εντολή που "ξυπνά" κάθε χρόνο, μετά τις γιορτές των

Τινάζεται δυο - τρεις φορές στο μπαλκόνι πριν κατεβεί απ' το σπίτι του..
(επάνω αριστερά)

Τα μικρά μαζεύονται στα σπίτια των μεγάλων". (επάνω δεξιά)

Πρόσωπο Μυκηναϊκής περιόδου στο οποίο διακρίνονται τα χαρακτηριστικά του προσώπου της Μπούλας. (αριστερή σελίδα)

Μετά να μπει στο χορό, το λεβέντικο χορό, άλλοτε αργό κι άλλοτε ζωηρό και να αφήσει να τον παρασύρει στη δίνη του. Μόνον έτοι μπορεί να απολαύσει κανείς το συγκινητικά ωραιό αυτό δρώμενο. Κι όταν κορυφωθεί η πράξη κι έρθει η κάθαρση, θα έχει αυτή την

απερίγραπτη αύσθητη πληρότητας που ελάχιστα σημειερινά δρώμενα προσφέρουν. Σ' αυτό βοηθά το ότι το έθιμο αυτό είναι κατάφορο από μνήμες που αλληλουσγκρούνται, αλλά και συνταιριάζουν μετά αρμονικά, ερωτικά θαρρείς, καθώς δεν μπορούν να υφίστανται μονάχες. Σαν ένα ζευγάρι ερωτευμένων που μαλώνουν συνεχώς, γιατί ο ένας θέλει να επιβληθεί στον άλλον και λίγο αργότερα, σιμήγουν ερωτικά, αφού ακόμα και η

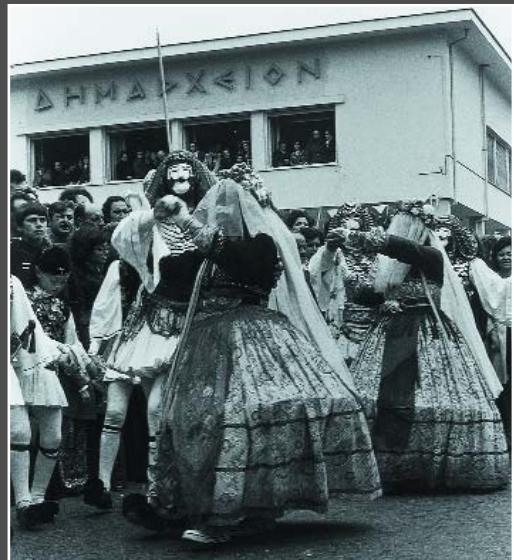

ολιγόλεπτη σιωπή που ακολουθεί και το κλείσιμο του καθενός στον εαυτό του, είναι σκέτο βάσανο.

Αναμφίβολα, το έθιμο του "Γιανίτσαρου και της Μπούλας" έχει καταβολές από τον Διόνυσο και τη λατρεία του. Μάλιστα, δεν είναι λίγοι οι Ναουσαίοι που πιστεύουν πως η ονομασία "Γιανίτσαρος" προέρχεται από το "Γιαννούσος" που αποτελεί παραφθορά του ονόματος "Διόνυσος", κάτι που είναι μάλλον υπερβολή, αν και δεν αποκλείεται. Εκείνο όμως για το οποίο είμαστε σήγουροι είναι πως ο "Γιανίτσαρος" δεν έχει καμία σχέση με τον Γενίτσαρο, τον εξιωλαμισμένο χριστιανό δηλαδή, τον οποίο σε παιδική ηλικία τον άρπαξαν οι Τούρκοι με τη βία και τον εκπαί-

δευσαν, για να γίνει στρατιώτης του τουρκικού πεζικού, επομένως, πολέμιος της γενιάς του.

Τι γνωρίζουμε όμως για τη διονυσιακή λατρεία; Ο Διόνυσος (και Διόννυσος, Διώνυσος, Διένυσος, Δεόνυσος, Δεύνυσος και Ζόννυσος), γιος του Δία και της Σεμέλης, της κόρης του βασιλιά της Θήβας, Κάδμου, είναι ο αρχαίος ελληνικός θεός του κρασιού και γενικότερα της γονιμότητας, της βλάστησης

ΦΩΤ. Λ. ΤΕΜΑΣ

Πρώτος χορός είναι η Παπαδιά (επάνω αριστερά)

Ο κόσμος στο Δημαρχείο "καρτεράει τις Μπούλες" (κάτω αριστερά)

"Μακρυνίτσα". Μ' αυτό το χορό οι γυναίκες και τα παιδιά της "Νάουσας" πέρασαν στην Αθανασία τον ματωμένο Απρίλη του 1822, πέφτοντας στους καταρράκτες των Στουμπάνων.

και της ανάπτυξης των δυνάμεων της ζωής. Μυήθηκε υπις τελετές που θα πάρουν κατόπιν το όνομά του από την Τιτανίδα Ρέα που τον θερόπευσε από την τρέλα, στην οποία τον είχε φέρει η ζηλόφθονη Ήρα. Τις τελετές αυτές φρόντισε ο ίδιος να τις μεταδώσει σε

ΦΩΤ. Λ. ΤΕΜΑΣ

πολλούς λαούς κατά τη διάρκεια των ταξιδιών του, στα οποία πάντα τον συντρόφευαν Σάτυροι, Σειληνοί και Μαινάδες. Το στοιχείο που αποτελεί την ειδοποιό διαφορά της διονυσιακής από κάθε άλλη λατρεία είναι η έκσταση, το να βγαίνει δηλαδή κάποιος από τον εαυτό του, με τη βοήθεια του κρασιού, αλλά και του παιράφιρου χορού. Αυτό και μόνον έφθανε, για να χαρακτηρισθεί ο Διόνυσος ως "Λύσιος", δηλαδή ο θεός που λυτρώνει τους ανθρώπους από τις έγνοιες και τα βάσανα της καθημερινής ζωής. Στα "όργια", όπως ονομάζονταν οι θρησκευτικές τελετές του θεού, που ελάμβαναν χώρα σε διάφορα μέρη της Ελλάδας, κυρίως όμως στον Παρνασσό και σε βουνά της Μακεδονίας και της Θράκης, αρχικά έπαιρναν μέρος μόνο γυναίκες, οργανωμένες σε θιάσους. Ήταν οι "Μαινάδες" (ή Βάκχες ή Θυιάδες) που κρατούσαν στο ένα χέρι αναμμένο πυρσό και στο άλλο το θύρσο, ένα φαβίδι στολισμένο με αιμπελόφυλλα και κισσό κι ένα κουκουνάρι στην άκρη κι εβάχχευαν, έπεφταν δηλαδή σε θρησκευτική υπερία. Τα τύμπανα, ο αυλός και τα κύμβαλα συνόδευαν τους έξαλλους χορούς τους που τους χόρευαν με το κεφάλι ωργιμένο πάντα πίσω, μέχρι που εξαντλημένες σωριάζονταν στο χώμα. Στους συντρόφους του Διονύσου ανήκουν οι "Σειληνοί" και οι "Σάτυροι" που κατά τους συγγραφείς των κλασικών χρόνων είναι δύο διαφορετικές ονομασίες που αφορούν όμως τους ίδιους αλογόδιμοφους, ιθυφαλλικούς δαίμονες - πνεύματα των βιουνών και των δασών. Οι μεταγενέστεροι συγγραφείς τους ξεχωρίζουν με βάση την ηλικία τους, έτοι η ονομασία Σειληνοί, προσδιορίζει τους γέροντες ενώ η ονομασία Σάτυροι τους νέους. Και οι μεν και οι δε χορεύουν και παίζουν μουσική με τις "Νύμφες" πάνω στα πυκνά δασωμένα όρη. Από τα μέσα του δου αι. π.Χ. οι Σειληνοί αρχίζουν να γίνονται πρόπολοι, συνοδοί του Διονύσου, θιασώται. Το επόμενο στάδιο της εξέλιξης τους παρουσιάζει ως κωματές. Γίνονται τα δαιμονικά αρχέτυπα του κωμού και συγκεν-τρώνουν όλα τα χαρακτηριστικά των μεθυ-σμένων. Τελικά, τους βλέπουμε να παίρνουν μέρος στα βακχικά όργια, μαζί με

τις Μαινάδες που τώρα χορεύουν και παίζουν μουσική μαζί τους, όπως έκαναν πρότα με τις Νύμφες. Το σημαντικό είναι ότι γίνονται το αριστερικό μέρος του "θιάσου" του Διονύσου, με αντίποδα θηλυκό τις "Μαινάδες". Είναι φανερό πως άνδρες, μεταμφιεσμένοι σε Σατύρους και Σειληνούς, έπαιρναν μέρος στις λατρευτικές εκδηλώσεις για το θεό Διόνυσο, παρέα με τις γυναίκες Μαινάδες. Για τη μεταμφίεσή τους - απαραίτητη προϋπόθεση για την "κοινωνία" με το θεό - χρησιμοποιούνταν μάσκες με γένια κι αυτιά ζώου και μια ποδιά γύρω από τους γιφούς που συγκρατούσε το δερμάτινο φαλλό και την ουρά του αλόγου. Βέβαια, ο φαλλός των Σατύρων δεν οδηγεί στην ερωτική πράξη με υκοπό τη διαιωνιση του είδους. Οι Μαινάδες διώχνουν τους Σατύρους που τις ενοχλούν χτυπώντας τους με το θύρσο. Η ερωτική διέγερση είναι εδώ αυτούκοπτός και δείγμα φυγής από τα καθημερινά.

Η "μανία" που φέρνει ο θεός Διόνυσος, η μεταβολή δηλαδή της συνείδησης του απόμου συνδέεται βέβαια πρότα - πρότα με το κρασί και την έκσταση και τη μέθη που φέρνει. Όμως η "μανία" αυτή που αποτελεί το ζωντανό σημάδι πως κάποιος έγινε "ένθεος", δηλαδή ο θεός "μπήκε" μέσα του, δεν είναι απαραίτητα δεμένη με το κρασί, αφού παρουσιάζεται και ανεξάρτητα απ' αυτό. Η "μανία" έχει υχέση με τη λέξη "μένος" που σημαίνει τη δύναμη του νου, την ψυχή και το πνεύμα του ανθρώπου. Μανία λοιπόν δεν είναι μια απώλεια, να χάνει δηλαδή κανείς τα λογικά του, αλλά ένα δυνάμωμα, μια τόνωση της αίσθησης που έχει ο καθένας για την πνευματική του δύναμη. Το βίωμα όμως αυτό δεν μπορεί να το αποκτήσει κανείς μένοντας μόνος του, σε περιουλλογή. Είναι ένα μαζικό φαινόμενο που γίνεται μεταδοτικό. Αυτό εκφράζει ο μύθος για το "θίασο" του Διονύσου, τις μάζες των λατρευτριών και των λατρευτών που τον ακολουθούν και τραγουδούν για χάρη του το "διθύραμβο". Βέβαια, όποιος δίνεται στο θεό Διόνυσο πρέπει να απαρνηθεί και να αποβάλει την "αυτική" του ύπαρξη και να γίνει "μαινόμενος", να βγει δηλαδή από τους περιορισμούς της πόλης. Αυτό είναι ένα

1956
Πλατεία Δημαρχίας.
Γιανίτσαροι και
Μπούλες έφτασαν για
προσκύνημα.
ΦΩΤ. ΑΡΧΕΙΟ : Τ. ΜΠΑΪΤΣΗΣ

βίωμα του θείου που ταυτόχρονα φέρνει σωτηρία στον άνθρωπο.

Από τις γιορτές που τελούνται στον ελληνικό χώρο προς τιμήν του Διονύσου, τη στενότερη σχέση με το φαινόμενο της "μανίας" έχουν τα "Άγριόνια" που γιορτάζονται στις δωρικές και αιολικές περιοχές της Ελλάδας, την αυγή του καινούργιου χρόνου. Είναι μια γιορτή που ακολουθεί το εξής σχήμα: διάλυση της καθευτηκυίας τάξης πραγμάτων - αντιτροφή της - νέα αρχή, με επαναφορά της πρώτης αυτής τάξης. Η τάξη ανατρέπεται, αλλά στο τέλος αποκαθίσταται.

Η παράθεση των στοιχείων αυτών, τα οποία αντλήσαμε από το εξαιρετικό έργο του Ιω. Κακοιδή "Ελληνική Μυθολογία", κορίθηκε απαραίτητη, καθώς είναι τολμηρό μεν, προκλητικό δε να εξιχνιάζει κανείς στοιχεία του παρελθόντος σε έθιμα του παρόντος. Και το έθιμο του "Γιανίτσαρου και της Μπούλας" είναι μπολιασμένο με πολλά στοιχεία του παρελθόντος. Θα προσπαθήσουμε να τα εντοπίσουμε, παρουσιάζοντας όλη την ιεροτελεστία, με το αυστηρά προκαθορισμένο τυπικό, που παραδίδεται αναλλοίωτη από γενιά σε γενιά. Ο στολισμός των χορευτών, η μουσική και τα βήματα του χορού εφαρμόζονται πιστά.

Χαράματα στη Νάουσα. Τελευταία Κυριακή της Αποκριάς. Από μακριά φθάνει στα αυτιά μας ο ήχος του νταουλιού, βαρύς και πένθιμος. Τον συνοδεύει ο ζουρνάς που λες κι έχει αρχίσει ένα κλάμα δίχως τελειωμό. Γιατί να συμβαίνει αυτό μια μέρα χαράς κι ανεξάντλητου κεφιού, μια μέρα διαυκέδαινης;

Αρχίζει το "μάνιμο" (το μάζεμα) των Γιανίτσαρων, των παλικαριών του θιάσου. Λίγα λεπτά πριν τελείωσε το στόλισμά τους, μια συγκινητική ιεροτελεστία που την παρακολουθούν συγγενείς, φίλοι και πολλοί καλεσμένοι της οικογένειας, ακόμα και ξένοι που είναι πάντα καλοδεχούμενοι. Πολύ καιρό πριν, σχεδόν αμέσως μετά τα Χριστούγεννα, ο νέος που θα ντυθεί Γιανίτσαρος, θα κοιτάξει να δει αν η στολή του είναι εντάξει. Μήπως παρουσιάζει φθορές; Μήπως λείπει κάτι; Μήπως κάτι δεν ήταν τόσο καλό πέροι και η στολή δεν φάνταζε; Θα φροντίσει λοιπόν εγκαίρως να είναι όλα στην εντέλεια την καθορισμένη ώρα. Τη μεγαλύτερη αγωνία την έχουν τα μικρά παιδιά που θα ντυθούν για

πρώτη φορά Γιανίτσαροι ή Μπούλες. Οι γονείς τους παραγγέλνουν τη στολή τους σε ένα από τα πολλά εργαστήρια που υπάρχουν στη Νάουσα και η λαχτάρα να τη φορέσουν τα φυντανάκια φθάνει στο αποκορύφωμά της την πρώτη Κυριακή της Αποκριάς.

Θα πρέπει εδώ να πούμε πως οι Γιανίτσαροι και οι Μπούλες βγαίνουν στους δρόμους της Νάουσας την πρώτη και τη δευτερη Κυριακή της Αποκριάς και την Καθαρή Δευτέρα ενώ την Κυριακή της Ορθοδοξίας βγαίνουν μόνον στις περιοχές του Σπηλίου και του Παπαράντου. Εκεί ανανεώνεται το ραντεβού για την επόμενη χρονιά.

Στο σπίτι όπου θα ντυθεί ο Γιανίτσαρος το τραπέζι είναι στρωμένο από νωρίς με όλα τα καλά, λογιών - λογιών πίτες, κολοκυθόπιτες, μουστόπιτες, τυρόπιτες και με τα παραδοσιακά γλυκά, όπως είναι ο μπακλαβάς, το κανταΐφι, το καρυδάκι γλυκό. Από αυτά θα κεραστούν όλοι οι καλεσμένοι που έρχονται, για να παρακολουθήσουν το ντύσιμο και να ξεπροβοδίσουν το Γιανίτσαρο που ξεκινά για τον αγώνα. Γι' αυτό και στην ατμόσφαιρα η συγκίνηση είναι διάχυτη, η δε μάνα του πολεμιστή με δυσκολία συγκρατεί τα δάκρυά της. Τον κάθε νέο Γιανίτσαρο ντύνει πάντα ένας παλιός που στα νιάτα του είχε ξεφαντώσει και αυτός μέσα στο "μπουλούκι".

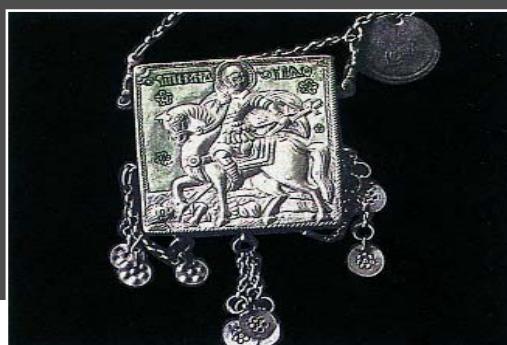
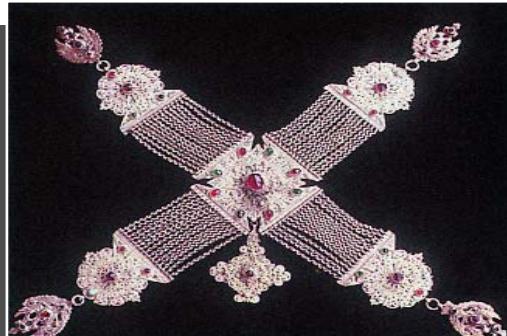
Αρχικά, θα του φορέσει το "μπινιβρέκι", μετά τις άσπρες μάλλινες κάλτσες τα "σκουφούνια", στη συνέχεια τις "μπέτσφες", άσπρες μακριές κάλτσες πλεγμένες στη μηχανή, σαν κολάν. Πάνω στις "μπέτσφες" στο σημείο που φτάνουν τα "σκουφούνια" θα δένει τις μαύρες "βουδέτες", ένα είδος καλτσοδέτας με φούντα. Φούντα πλούσια έχουν και τα τυαρούχια που ολοκληρώνουν το στόλισμα των κάτω άκρων. Ακολουθεί η "κοντέλα", το κατάλευκο, φρεσκοπλυμένο και φρεσκοσιδερωμένο πουκάμισο, με τα φαρδιά, κεντητά μανίκια και καπόπινη η φουστανέλα με τα χαρακτηριτικά "λαγκιόλια" (πιέτες). Αυτά είναι από 250 έως 500, ανάλογα με τη σωματική διάπλαση αυτού που τη φοράει. Φοιριέται πάνω από το γόνατο και σημείο ύψους είναι το μήρος του χεριού στο μακρύ δάκτυλο. Για να σιδερώθει, χρειάζεται αρκετός κόπος και χρόνος, κάπου έξι ώρες. Πάνω από το πουκάμισο φοριέται το "πισλί", ένα γιλέκο μαύρο με μανίκια, ανοιχτά στο κάτω μέρος, για να φαίνεται το που-

Η φορεσιά του Γιανίτσαρου

κάμισο, αλλά και για να είναι ελεύθερα τα χέρια του χορευτή. Πάνω στο "πισλί", παλικάριτερα, φαίνοταν ένα λευκό κομμάτι πανί και πάνω σ' αυτό ένα - ένα τα "ασήμια". Τι ήταν τα "ασήμια"; Ήταν διάφορα νομίσματα του 17ου, 18ου και 19ου αιώνα, τουρκικά, γαλλικά, αυστριακά κ.λ.π. που έκαναν τη στολή βαριά, κυριολεκτικά και μεταφορικά κι οπωσδήποτε εντυπωσιακή. Όσο πιο πολλά ήταν τα νομίσματα τόσο πιο φανταχτερή ήταν

νομισμάτων πάνω στο θώρακά του. Σήμερα βέβαια, για να διευκολυνθούν τα παλικάρια και να μπορούν να βγάζουν το βράδυ το "πισλί" και να το ξαναφορέσουν την άλλη μέρα, φορούν από πάνω του ένα άλλο, μικρό, αμάνικο γιλέκο, πάνω στο οποίο στερεώνονται τα νομίσματα του στήθους, αλλά και τα κοινήματα της πλάτης. Αυτά τα τελευταία παρουσιάζουν πολύ ενδιαφέρον. Αποτελούν το "κιουστέκι" που γεμίζει την πλάτη και κάνει

ΦΩΤ. ΑΡΧΕΙΟ : Τ. ΜΠΑΪΤΗΣ

η στολή και τόσο πιο δυνατό το κουδούνισμά τους, όταν το παλικάρι τα κουνούνε επιδεικτικά, για να δείξει τη λεβεντιά του. Ή ακόμα όταν πηδούσε τρεις φορές κατά πως όριζε το έθιμο εμπρός σε κάθε γνωστό που συναντούσε, σύμβολο προτροπής για ξεινωμό κι αγώνα. Σήμερα, στις καινούργιες στολές που φέρνονται, χρησιμοποιούνται δίφραγκα του 1926, δεκάρικα ή τάληρα κι επειδή κι αυτά τελειώνουν, οι μερακλήδες ράφτες προσπαθούν να βγάλουν αντίγραφα από τα παλιά, για να μην χάσει η στολή την ομορφιά της. Τα ασήμια φέρνονταν πάνω στο "πισλί" όλο το βράδυ και φυσικά, επειδή αυτό δεν έβγαινε, το παλικάρι ήταν αναγκασμένο να κοιμηθεί τη νύχτα σε μια καρέκλα, με όλο το βάρος των

τη στολή πολύ ξεχωριστή. Όσο πιο πλούσιο είναι το "κιουστέκι" και από καλό υλικό τόσο πιο ακριβή είναι η στολή που μπορεί να φθάσει και τις πεντακόσιες χιλιάδες δραχμές. Εξαιρετικά είναι οπωσδήποτε τα παλιά "κιουστέκια", ορισμένα από τα οποία είναι μουσειακά κομμάτια και φυλάσσονται ως κειμήλια από την οικογένεια που τα διαθέτει. Ελάχιστοι σήμερα φέρουν πάνω στη στολή τους τα πρωτότυπα, καθώς ο κύνδυνος να τα χάσουν πάνω στο χορό είναι πολύ μεγάλος. Βεβαίως, αρκετά από τα παλαιά "κιουστέκια" έχουν διθεί για αντιγραφή σε παραδοσιακά εργαστήρια αργυροχρυσοχοίας, στα Γιάννενα κυρίως ή στη Θεσσαλονίκη, αλλά και στην Αθήνα. Έτσι, τα νέα παιδιά μπορούν να

υπερηφανεύονται ότι την πλάτη τους κοιμεί ένα έργο τέχνης, μόνο που δεν είναι το πρωτότυπο και γι' αυτό στοιχίζει λιγότερο.

Για να ξαναγυρίσουμε στο θώρακα, ανάμεσα στα ασημένια νομίσματα, το διεισδυτικό μάτι θα διακρίνει σταυρούς, και φυλακτά διαφόρων σχημάτων που φέρουν σκαλιστές παραστάσεις αγίων, τα λεγόμενα "χαμαϊλιά". Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε πως παρόλο που το έθιμο είναι παγανιστικό - ας μην ξεχνάμε

το "σιλιάχι", όπως χαρακτηριστικά λέγεται. Αυτό είναι φαρδύ, δερμάτινο και σφίγγεται γερά στη μέση, πάνω από ένα ριγέ μαντήλι, το "μαφέσι", πάνω στο οποίο θα κρεμαστούν οι "παϊαντζήδες", τα ασημένια κοινήματα που απλώνονται σαν κύματα πάνω στη φουστανέλα και λαμπυρίζουν στην πρώτη αχτίδα του ήλου. Κάπου εδώ πάινει τέλος το στόλισμα του σώματος. Μένει το κεφάλι, το στόλισμα του οποίου απαιτεί το δικό του τελετουργικό,

ΦΩΤ. Γ. ΖΑΧΑΡΙΔΗΣ

**Κιουστέκι. Το κύριο κόσμημα της πλάτης του Γιανίτσαρου.
(αριστερή σελίδα επάνω)
Η πρόσθια όψη του χαϊμαλιού με τον έφιππο Άγιο Δημήτριο
(αριστερή σελίδα κάτω)
Χαμαϊλιά διαφόρων σχημάτων.
(αριστερή σελίδα)
Προσωπάδες του Γιανίτσαρου και της Μπούλας.**

πως εντάωνται στις λατρευτικές εκδηλώσεις που υχετίζονται με την Άνοιξη, τη γονιμότητα, τη βλάστηση, την ευγονία και ό,τι άλλο εόρταζαν τους πρώτους μήνες του νέου χρόνου οι αρχαίοι Έλληνες - η εκκλησία, μη μπορώντας να το αποβάλει, το εντερογίσθηκε, το αφομοίωσε και του πρόσθειε τα δικά της στοιχεία, σταυρούς, φυλακτά με τίμιο ξύλο κι αυτό το πάντρεμα είναι που κάνει το έθιμο αυτό εντυπωσιακό. Στη στολή του Γιανίτσαρου συνυπάρχουν αρμονικά ο Διόνυσος και ο Χριστός. Αυτό και μόνον αρκεί, για να την κάνει συγκλονιστική.

Αφού φορεθούν το "πιστό" και το μικρό, αμάνικο γιλέκο με τα ασήμια στο θώρακα και το "κιουστέκι" στην πλάτη, σειρά έχει η ζώνη,

για να είναι το αποτέλεσμα τέλειο.

Ήρθε λοιπόν η ώρα που ο τεχνίτης θα δέσει στο παλικάρι τον "πρόσωπο", τη μάσκα δηλαδή, που και μόνη της φθάνει, για να δώσει στο δρώμενο της Νάουσας ένα ιδιαίτερο ύφος. Εξαιρετική η τεχνική καταπολεμής της, εξαιρετικό και το αποτέλεσμα. Κανείς δεν μπορεί να καταλάβει τι είναι εκείνο που κάνει τη μάσκα να τραβά το βλέμμα σα μαγνήτης, να το αιχμαλωτίζει και να το αναγκάζει να ακολουθεί σε κάθε βήμα το παλικάρι. Μέχρι να βγει ο "πρόσωπος", να ανασάνει το παλικάρι, να ανασάνει η ψυχή του επισκέπτη, να καθαρθεί, καθώς αντικρίζει το ιδρωμένο αληθινό πρόσωπο κάτω από το ψεύτικο. Να είναι άραγε οι καταβολές από την αρχαία διονυ-

σιακή λατρεία (η μάσκα των Σατύρων και των Μαινάδων ή το "προσωπείο" των ηθοποιών στο δράμα) που φορτίζουν συγκινητικά τον "πρόσωπο" ή μήπως είναι η "ανατολίτικη" γοητεία έτσι όπως την αναδίδει το λευκό του χρώμα, τα άλυκα βαφμένα χεῖλη και οι δυο σχισμές στη θέση των ματιών;

Για να κατασκευασθεί ο "πρόσωπος", απαιτείται επιδειξιότητα και μεράκι. Αρχικά, ο τεχνίτης παίρνει ένα λεπτό καραβόπανο και στη συνέχεια το βουτά μένα σε καθαρό κερί μέλισσας. Όταν αυτό στεγνώσει, το παίρνει και το προσαρμόζει σε ένα από τα δύο ξύλινα καλούπια προσώπου που έχει, ένα για τους μεγαλοπρόσωπους, μακροπρόσωπους και φαρδυπρόσωπους κι ένα για τους μικροπρόσωπους Γιανίτσαρους. Αμέσως μετά αρχίζει να το δουλεύει πάνω στο καλούπι, δηλαδή να το πιέζει, ώστε να αποτυπωθούν τα βασικά χαρακτηριστικά. Μετά την πρώτη αποτύπωση, το ξανακερώνει, το βουτά δηλαδή και πάλι στο ίδιο κερί μέλισσας, το ξαναπροσαρμόζει στο καλούπι και το πιέζει για δεύτερη φορά. Ακολουθεί και τρίτη. Όταν τελειώσει αυτή η διαδικασία, το εξωτερικό μέρος του καραβόπανου στρώνεται με γύψο και στη συνέχεια η μάσκα βάφεται άσπρη και λουστράρεται. Σειρά τώρα έχει η ζωγραφική. Ζωγραφίζονται τα φρύδια, τα τοίνορα (για τα μάτια αφού ούτε ένα σχισμές - αναρωτιέται κανείς πως βλέπει το παλικάρι και κυρίως πώς αναπνέει, καθώς η μικρή τρύπα στην θέση του στόματος αφήνει ελάχιστο καθαρό αέρα να περάσει), το στόμα και τα μήλα του προσώπου. Τέλος, μπαίνει το μουστάκι. Το μουστάκι γίνεται με αλογότριχα και κατράμι και στη συνέχεια βάφεται μαύρο με λέιχο χρυσό σε μερικά σημεία. Αφού προσαρμοσθεί και το μουστάκι, ο "πρόσωπος" είναι έτοιμος. Πρόκειται πραγματικά για ένα αριστούργημα που απαιτεί εξειδικευμένα άτομα για να είναι τέλειο, κυρίως ούμως, απαιτεί υπομονή, αγάπη και μεράκι. Το δέσμιο του "πρόσωπου" πάνω στο πρόσωπο του παλικαριού με το "ταράμπουλο", ένα καρώ μεταξωτό ύφασμα τρίφυλλο γίνεται με μεγάλη προσοχή. Τα φύλλα είναι ραφμένα μεταξύ τους με ψαροκόκαλο. Τα ζουνάρια αυτά έχουν διάφορα μήκη και πλάτη, από 2,30μ. έως 3,60μ και 0,70 έως 1,10 αντίστοιχα και απαιτούν δέσμιμο περίτεχνο, γιατί το κάθε ένα έχει τις δικές του διαστάσεις και πρέπει

να βγει τέλειο σε εμφάνιση. Ελάχιστοι είναι οι τεχνίτες που δένουν ζουνάρια από παλιά έως σήμερα. Με το δέσμιο του "ταράμπουλο" ολοκληρώνεται το στόλισμα του Γιανίτσαρου. Μένει να πάρει στο χέρι την "πάλα", το καμπυλωτό υπαθή, (ο θύρσος των Μαινάδων;) και να την τοποθετήσει στο θηράρι της που ακρέμεται από τη μέση του κι είναι έτοιμος για τον αγώνα.

Ο θίασος ούμως δεν αποτελείται μόνο από άνδρες, αλλά και από μία ή δύο γυναίκες, τις Μπούλες, που είναι άνδρες, ντυμένοι με γυναικεία ρούχα (όπως ακριβώς συνέβαινε και στο αρχαίο ελληνικό θέατρο, όπου όχι μόνον τους ανδρικούς, αλλά και τους γυναικείους ρόλους τους υποδύνταν άνδρες). Το στόλισμα της Μπούλας είναι ευκολότερο μιας και η φορεσιά της, που μιμείται τη φορεσιά της Ναούσαιας κυράς τα χρόνια της Τουρκοκρατίας, είναι πολύ απλή. Αποτελείται από μια λουλουδάτη φαρδιά φούστα, μακριά μέχρι τους αυτραγάλους, που κρατιέται ανοικτή με τη βοήθεια κρινολίνου. Στο πάνω μέρος του σώματος η Μπούλα φοράει το "λιμπαντί", ένα βελούδινο γιλέκο με μανίκια στο χρώμα της πορφύρας και με κεντήματα στις άκρες. Ολομέταξες τραχιλίές στο στήθος και ζώνη με σκαλιστές πόρπες, τα "κολάνια", συμπληρώνουν το ήδη φανταχτερό σύνολο. Το πρόσωπό της είναι καλυμμένο με μάσκα. Ο "πρόσωπος" της Μπούλας είναι βαφμένος άσπρος, όπως του Γιανίτσαρου, και λουστραρισμένος και μόνον τα έντονα κόκκινα βαφμένα μήλα και τα χεῖλη κάνουν τη διαφορά. Η Μπούλα δεν φορά "ταράμπουλο", αλλά έχει στολισμένο το κεφάλι με κορδέλες πολύχρωμες, ψεύτικα λουλούδια και τούλια, όπως ακριβώς κάθε νύφη (μήπως πρόκειται για τη νύφη του μάθου των Προιτίδων;).

Όταν ο ζουρνάς και τα νταούλια φθάσουν κάποια από το σπίτι του παλικαριού παίζοντας το "μάνιμο", η συγκίνηση φθάνει στο αποκορύφωμα. Η στιγμή είναι μαγική. Όλοι οι συγκεντρωμένοι στο σπίτι του παλικαριού κλαίνε. Ήθος η ώρα του αποχαιρετισμού. Το παλικάρι φεύγει για το βουνό, να γίνει κλέφτης, να αγωνισθεί για την πατρίδα κάνοντας κλεφτοπόλεμο με τους Τούρκους. Πηγαίνει κοντά στο παραθύρο, κοιτάζει έξω. Το βλέμμα του συναντά τα βλέμματα των συντρόφων του, των συναγωνιστών του. Τινάζεται δύο τρεις φορές

με ανοιχτά τα χέρια. Χαιρετά έτοι τους συντρόφους που ήρθαν να τον πάρουν. Τα αυτήμα βγάζουν ένα μοναδικό ήχο, δυνατό και εύθυμο που υπάρχει το έντονα συγκινησιακό κλίμα που επιτείνει ο λυπητερός υκοπός του ζουρνά. Είναι πράγματι εκπληκτικό πώς ένα πνευστό όργανο μπορεί να δημιουργήσει αιμόσφαιρα και να καθοδηγήσει το θυμικό. Εσύ δάκρυσε, εσύ στάσου περήφανος, εσύ πήδηξε ψηλά από χαρά. Κι όχι μόνο των μελών του θιάσου, αλλά και των παρευρισκομένων. Αλήθεια, γιατί να δακρύζουν οι καλεσμένοι και οι συγγενείς στο "μάσιμο"; Μια αναπαράσταση εθίμου είναι. Κι όμως ο ζουρνάς λες κι ανοίγει μ' ένα μυστικό κλειδί την καρδιά κι αφήνει να ξεχυθούν όλοι οι χυμοί της αβίαστα. Το ίδιο συμβαίνει κι αργότερα, όταν χορεύουν τα παλικάρια. Παίζει ο

ζουρνάς, ξεχειλίζουν από χαρά και τα παλικάρια, λες και είναι αυτοί που ξεγέλασαν τον Τούρκο και κάνουν κρυφά τον αγώνα. Δυναμώνει ο ζουρνάς και τα παλικάρια φθάνουν σε έκπτωση, λες κι έφθασε πράγματι το τέλος και ο ιερός υκοπός ευοδώθηκε, χωρίς προβλήματα. Να είναι άραγε η ίδια "ένθεη μανία" που καταλάμβανε το θίασο του Διονύσου με τα τύμπανα, τον αυλό και τα κύμβαλα να συνοδεύουν τους ξελλούς χορούς και να διεγέρουν τα ορμέμφιτα; Το παλικάρι χαιρετά έναν - έναν τους δικούς του πηδώντας τρεις φορές μπροστά από τον καθένα. Κατεβαίνει τη υκάλια του υπιτιού. Στην πόρτα κάνει τρεις φορές το σταυρό του και βγαίνει έξω, για να ενωθεί με το μπουλούκι που τραβά για το "μάσιμο" και των υπολοίπων.

Αφού μαζευτούν όλοι, οι Γιανίτσαροι και οι Μπούλες τραβάνε, πάντα με τη συνοδεία των οργανοπαικτών που παίζουν λυπητερό υκοπό για το Δημαρχείο της πόλης όπου θα παιχθεί η επόμενη πράξη του δράματος. Φθάνουν κάτω από το Δημαρχείο. Εκεί, στην πλατεία του Δημαρχείου, ο ζουρνάς αλλάζει για πρώτη φορά υκοπό. Παίζει το "ζαλιστό" και οι Γιανίτσαροι σε ζευγάρια (να είναι άραγε τυχαίο που και ο διθύραμβος, το λατρευτικό τραγούδι του Διονύσου, χορεύοταν σε δύο στοίχους χορευτών;) γέρνουν το σώμα τους προς τα πίσω και τινάζονται. Τα αυτήμα βγάζουν έναν πανέμορφο ήχο που δένει περίφημα μ' αυτό που θέλει να υποδηλώσει η κίνησή τους: αντίσταση και περηφάνια. Οι Μπούλες υποκλίνονται. Είναι μένα στο "παιχνίδι" η στάση τους.

Η ώρα είναι δώδεκα περίπου. Οι Γιανίτσαροι και οι Μπούλες πρέπει, κατά το έθιμο, να πάρουν την άδεια του Δημάρχου, για να χορέψουν. Ο Δήμαρχος είναι σήμερα στη θέση του Τούρκου "Μουντίρη" των χρόνων της Τουρκοκρατίας. Εδώ επιβάλλεται να σταθούμε λίγο. Να ανοιξουμε μια παρένθεση και να πληροφορήσουμε όσους δεν το γνωρίζουν πως κατά την Τουρκοκρατία η Νάουσα ήταν από τις ελάχιστες πόλεις που έχαιρε ιδιαίτερων προνομίων, καθώς δεν είχε τουρκικό υποτατό. Είχε μόνο τον Μουντίρη, τον φοροεισπράκτορα και μια τυπική φρουρά που τους παρείχε προστασία. Κι όλα αυτά, γιατί ήταν εξαιρετικά πλούσια και οι κάτοικοι της αυχολούνταν αποκλειστικά με το εμπόριο και

**Προσκύνημα.
Γέρνουν το κορμί τους πίσω.**

τις τέχνες. Καλλιεργούσαν αμπέλια που έβγαζαν το περίφημο ξυνόμαινο κρασί, η εξαγωγή του οποίου έφθανε μέχρι την Αίγυπτο κι έτρεφαν μεταξοκώληκες παράγοντας εξαιρετικό μετάξι. Η οικονομική ευμάρεια που αντανακλάται στις κατοικίες με την ιδιότυπη μακεδονική αρχιτεκτονική, στις εκκλησίες με τα εκπληκτικά ξυλόγλυπτα τέμπλα και στα δημόσια κτίρια προσέφερε

ΦΩΤ. Γ. ΖΑΧΑΡΙΔΗΣ

Χτυπώντας τις πάλες. (επάνω)
Οι Ναουσαίοι κλαίν από συγκίνηση μόνο οι ξένοι προς το έθιμο γελάνε. Εμφανής η διαφορά στην εικόνα. (δεξιά)

στη Νάουσα και στους κατοίκους της μια άλλου ειδούς ζωή, απαλλαγμένη από τον φορτικό ζυγό των Τούρκων. Είναι η "ελευθέρα μητρόπολις των Χριστιανών της εντεύθεν του

Αξιού Μακεδονίας". Παρόλα αυτά οι Ναουσαίοι (κι αυτό είναι προς τιμήν τους) ήταν από τους πρώτους που βγήκαν στα βουνά, από τους πρώτους που συνέδραμαν οικονομικά τον αγώνα κι από τους πρώτους που έχασαν ολόκληρη την πόλη τους, καθώς οι Τούρκοι, όταν έμαθαν τον ξευτρωμό τους, έριξαν πάνω τους όλο τους το μένος και ξεθεμελίωσαν τη Νάουσα, τον Απρίλιο του 1822, ένα χρόνο μετά την κήρυξη της επανάστασης στην Πελοπόννησο. Αυτόν τον αγώνα θυμίζει κάθε χρόνο στους ίδιους τους κατοίκους της πόλης, αλλά και στους επισκέπτες της το έθιμο του Γιαννίτσαρου και της Μπούλας.

Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας λοιπόν οι αντάρτες Ναουσαίοι που έκαναν τον αγώνα τους πάνω στα βουνά εκμεταλλεύονταν τα έθιμα της Αποκριάς και κατέβαιναν στην πόλη, για να δουν τους δικούς τους, να μεταφέρουν μηνύματα και να μαζέψουν χρήματα, για να τα κάνουν βόλια και τρόφιμα. Κρυμμένοι πίσω από τις μάσκες, ανακατεύονταν με το πλήθος κι ανενόχλητοι έκαναν τη δουλειά τους. Το πιο ουσιαστικό ρόλο τον είχε η Μπούλα. Αυτή έκανε τις επαφές, γι' αυτό κι αν προσέξει κανείς το δρώμενο θα τη δει να ανεβοκατεβαίνει ανήσυχη μέσα στο μπουλούκι, κυρίως όταν οι Γιαννίτσαροι διασταύρωνουν τις πάλες τους χορεύοντας και τραβώντας πάνω τους την προσοχή. Η Μπούλα είναι νύφη. Τυχαία; Όχι βέβαια. Στις νύφες, καθώς ορίζουν τα γαμήλια έθιμα του τόπου, όλοι προσφέρουν κάτι. Έτοι, η Μπούλα πηγάνει κοντά στον κόσμο, χαιρετά κι ανοίγει την τοσέπη, για να της δώσουν χρήματα. Ακόμα και οι Τούρκοι, λένε οι παλαιοί, έδιναν χρήματα στη Μπούλα, χωρίς να φαντάζονται ότι τα χρήματα αυτά πήγαιναν για τον αγώνα των Ελλήνων εναντίον τους. Για να γίνουν όλα αυτά πρέπει οι μεταμφιεσμένοι να χορέψουν. Και την άδεια την έπαιρναν, όπως είπαμε από τον Μουντίρη. Η διαδικασία, πανομοιότυπη, όπως γινόταν παλιά, επαναλαμβάνεται σήμερα εμπρός στον Πρώτο πολίτη της πόλης και το δημοτικό συμβούλιο. Ο αρχηγός των Γιαννίτσαρων και μία Μπούλα ανεβαίνουν στο Δημαρχείο. Βγάζουν τον "πρόσωπο", για να βεβαιωθεί ο Δήμαρχος πως είναι καλά παιδιά, φιλήσυχοι πολίτες και προπαντός υπερόπιν πάσης υποψίας. Την ώρα αυτή ο ζουρνάς αλλάζει υκοπό και παίζει το "Κάτω στη

Ρόιδο", τη μόνη πατινάδα που οι Γιαννίτσαροι χορεύουν κουνώντας το μαντήλι. "Κάτω στη Ρόιδο, στη Ροϊδοπούλα, Τούρκος αγάπησε μια ωμωιστούλα" λέει το τραγούδι που δεν επιλέγεται τυχαία, καθώς ο στόχος είναι η παραπλάνηση του Δημάρχου - Μουντίρη. Η στιχομηθία μεταξύ του Δημάρχου και του αρχιγού των Γιαννίτσαρων σήμερα έχει ως εξής:

Αρχιγός: Δήμαρχε ξητούμε την άδειά σου για να βγει το Μπουλούκι.

Δήμαρχος: Είναι όλα όπως πρέπει;

Αρχιγός: Απόλυτα. Μπορείς να δεις.

Δήμαρχος: Έχετε την άδεια.

Ο αρχιγός χαιρετά πηδώντας στα δυο του πόδια και η Μπούλα φιλά τα χέρια του Δημάρχου και στη συνέχεια όλων των παρευρισκομένων. Όλοι δωρίζουν χρήματα. Στη συνέχεια παίρνει το δίσκο με τα κερδάσματα και περιφέρεται κερνώντας δόλους.

Αρχιγός: Κινήστε παλικάρια!

Κι αρχίζει ο χορός. Ο ζουρνάς παίζει το "Θούριο" του Ρήγα. Όλοι οι παρευρισκόμενοι ριγούν από συγκίνηση. Οι πάλες βγαίνουν από τα θηράρια. Αστράφτουν καλογυαλισμένες στο φως του ήλιου. Τα παλικάρια τις χτυπούν, καθώς χορεύουν αντικριστά και ο ίχος τους γίνεται κελάτηδημα αιδονιού στα αυτιά. Η ατμόσφαιρα φορτίζεται συνεχώς. Αμέσως μετά, οι Γιαννίτσαροι έχοντας σχηματίσει κύκλο χορεύουν την "Πλαπαδία". Συγκεκριμένα, χορεύει μόνον ο πρώτος και καλύτερος. Οι υπόλοιποι αιδονιούν. Ακολουθεί η "Μαχρονίτσα", το τραγούδι που αφηγείται το χαλαμό της Νάουσας από τους Τούρκους την Άνοιξη του 1822. Ο χορός αυτός χορεύεται πάντα από την Μπούλα, συμβολικά, για όλες τις γυναίκες και τα κορίτσια των αγωνιστών που σαν άλλες Σουλιώτισσες προτίμησαν να πέσουν στα νερά της Αράπιτσας παρά στα χέρια των Τούρκων. Σειρά καπόπιν έχει ο "Νταβέλης" και ο "Νιζάμικος". Ο επισκέπτης βιώνει μοναδικές στιγμές και κοινωνεί τη λεβεντιά και την παλικαρισύνη που γαλούχησαν πολλές γενιές

Ελλήνων.

Οι Γιαννίτσαροι και οι Μπούλες ανακουφισμένοι από την άδεια του Δημάρχου εγκαταλείπουν την πλατεία του Δημαρχείου, για να περιοδεύσουν στην πόλη. Ο σκοπός είναι ιερός. Πρέπει να πείσουν όσο το δυνατό περισσότερους να μπουν στον αγώνα. Κάθε γνωστό που συναντούν τον χαιρετούν πηδώντας τρεις φορές και κουνώντας συγχρόνως τα αυτήμα με νόημα. Κι είναι σα να λένε "Μην κάθεστε! Ξεσηκωθείτε! Εμπρός! Για τη λευτεριά της πατρίδας!". Η Μπούλα, που πρύβει πίσω από τη φανταχτερή φορεσιά και τα πέπλα έναν αδίστακτο κι ακάματο αντάρτη, ανεβοκατεβαίνει ανάμεσα στους στοίχους των ενόπλων χορευτών και η συχία δεν έχει. Μαζεύει χρήματα, μιλάει με τον κόσμο, μεταφέρει μηνύματα, στρατολογεί νέους.

Η διαδρομή που ακολουθεί το μπουλούκι, χορεύοντας πάντα, είναι συγκεκριμένη και γίνεται στα όρια της παλιάς πόλης. Πρώτη στάση το Τριώδι, ακολουθούν τα Καμένα, η Πουλιάνα, τα Μπατάνια, το Κιόσκι, ο Αη-Γιώργης. Σε κάθε γειτονιά οι ένοπλοι χορευτές σταματούν, κάνουν κύκλο και χορεύουν πρώτοι όσοι μένουν εκεί. Ο ζουρνάς και το νταύλι παίζουν κάθε φορά και διαφορετικά τραγούδια, χαρακτηριστικά του κάθε μαχαλά. Έτοι, τίποτα δεν είναι ίδιο, αφού αυτό ορίζει το έθιμο.

Στις 17.00-18.00 μ.μ. περίπου το Μπουλούκι φθάνει στα Αλώνια. Εδώ θα βγει ο "πρόσωπος" απ' όλους. Παλιά έβγαινε μόνον από αυτούς που έμεναν στις γύρω γειτονιές. Όλοι οι υπόλοιποι θα αποκαλύπτονταν στον τελευταίο χορό στα "Καμένα". Ο ζουρνάς παίρνει φωτιά, πυροδοτεί τους χορευτές κι αυτοί, κυριευμένοι από "μανία" από τη δύναμη αυτή, την ψυχική και πνευματική που ο αγώνας εμφυτεύει, οδηγούν την πράξη στο αποκοφύφωμά της. Είναι η στιγμή που θα βγάλουν τον "πρόσωπο", θα αποκαλύψουν τον πραγματικό τους εαυτό και οι αντάρτες θα ανακατευθούν με τον κόσμο που παραληρεί κι αυτός κάπως από τους μεθυστικούς ήχους του ζουρνά και θα χαθούν ανάμεσά τους.

Η πλατεία Αλωνίων είναι το σημάδι όπου ο

Όλη η μέρα
είναι
ατέλειωτος
χορός.

"πρόσωπος" τραβιέται. Η αγωνία κορυφώνεται κυρίως για τους παρενθυρωκομένους επισκέπτες που ακολουθούσαν το μπουλούκι σε όλο το περιδιάβαμα της πόλης τόσες ώρες μετέχοντας - θέλοντας και μη ο ζουρνάς σε παρασύρει - στα δρώμενα, ψυχικά έστω.

Αυτό που επιθυμούν τώρα πια είναι να δουν το πρόσωπο του παλικαριού, να θαυμάσουν

συμένα στόματα. Το γλέντι συνεχίζεται ως αργά τη νύχτα. Οι Γιανίτσαροι και οι Μπούλες γυρίζουν στα σπίτια τους να ξεκούραστούν για λίγο - παλαιότερα δεν κοιμόντουσαν, καθώς τα δρύχα δεν μπορούσαν να βγουν. Την Καθαρή Δευτέρα χωρίς τον "πρόσωπο" θα βγουν στους δρόμους να χορέψουν και πάλι, με κόσμο πολύ να τους ακολουθεί

το νιο, την αντοχή και το κουράγιο τους να αντέχουν τόσες ώρες μια κέρινη μάσκα που γλιστρά πάνω στο ιδρωμένο πρόσωπο κι αφήνει ελάχιστο αέρα να περνά από τα περιορισμένα ανοίγματα, αλλά κι ένα βαρυφορτωμένο γιλέκο.

Η κάθαιρση βέβαια είναι πιο μεγάλη για τους Γιανίτσαρους και τις Μπούλες, αφού για μια ακόμη φορά ο υποπός επιτεύχθηκε. Ακολουθεί γλέντι τρικούρερτο. Το κραυτή, το περίφημο **Ναουσαίκο ξυνόμανδο**, ρέει άφθονο και τα εδέσματα χάνονται μέσα στα πεινα-

**Με πατινάδα πάνε από γειτονιά σε γειτονιά.(αριστερά επάνω)
Στήνουν το χορό στα "Καμένα"(δεξιά επάνω)
Μικρός Γιανίτσαρος που σέρνει το χορό**

και το ζουρνά να παιζει και να τρελαίνει τις αισθήσεις. Το βράδυ θα ξαναπάνε στην πλατεία Αλωνίων,θα συνεχίσουν από δω στα Γαλάκια, Στραβό Πλάτανο, Τριόδι Λάτοη, Τριόδι Λάμνια, για να βγουν στα Καμένα

τον τελευταίο χορό, όπως ακριβώς και την πρώτη Κυριακή. Το ίδιο δρομολόγιο θα κάνουν και την Καθαρή Δευτέρα. Τώρα μετά το τέλος του χορού θα κάνουν κύκλο, θα χτυπήσουν μεταξύ τους τις πάλες και στη συνέχεια κάτω στη γη, θα πουν συμβολικά: "Ο, τι είπαμε και δεν είπαμε εδώ να μείνει", καθώς κάποιες κουβέντες που ειπώθηκαν και έπρεπε να μείνουν μυστικές, ή να μην κρατηθεί παρεξήγηση που δημιουργήθηκε μεταξύ τους αυτές τις μέρες. Στη συνέχεια

χριστιανικό); Αναμφισβήτητα, είναι η ελληνική ψυχή, ίδια και απαράλλαχτη μέσα σε όλους τους αιώνες. Είναι η ελληνική φωνή που αγωνίζεται για ιδανικά και κυρίως για ελεύθερο αέρα.

Το έθιμο του Γιανίτσαρου και της Μπούλας που επιχωριάζει μ' αυτήν ακριβώς τη μορφή αποκλειστικά στη Νάουσα, είναι η ίδια η Νάουσα. Είναι η ιστορία της, οι θρύλοι της, τα παραμύθια της, τα τραγούδια της. Εμφανίστηκε επί Τουρκοκρατίας κι από τότε συνεχί-

ΦΩΤ. ΑΡΧΕΙΟ : Τ. ΜΠΑΪΤΣΗΣ

ακούμπούν τις πάλες τους ελαφρά στο κεφάλι του ζουρνατζή ευχαριστώντας τον έτοι για την ανεκτίμητη προσφορά του και ανανεώνουν το ραντεβού για την επόμενη χρονιά.

Δε νομίζω πως υπάρχει άνθρωπος που μπορεί να μείνει ασυγκίνητος στη θέα του Γιανίτσαρου, αυτού του λεβέντη νέου που τιμά με τη στολή του και τη δράση του πατρόδια και θρησκεία. Πόσο μάλλον όταν συνειδητοποιεί πως το έθιμο αυτό αποτελεί συγκεραυμό στοιχείων τόσο διαφορετικών μεταξύ τους, αλλά και τόσο ταυριαστών. Αλήθεια, τι είναι εκείνο που δένει τον "πρόσωπο" (στοιχείο παγανιστικό) με τη φουστανέλα (στοιχείο ελληνικό της επανάστασης του '21) και με τον σταυρό ή τις εικόνες των αγίων που προβάλλουν ανάμεσα στα ασήμια (στοιχείο

στηρκε χωρίς διακοπή). Την ορμή του ανέ-κοψε μόνο η γερμανική Κατοχή. Το 1954 το έθιμο ξανάρχισε με πρωτοβουλία του τότε Δημάρχου, Φιλώτα Κόκκινου, για να το συνεχίσει με ξήλο ο αντικαπαστάτης του Δήμαρχος, Αλέκος Χώνος. Οι συνθήκες ήταν πολύ δύσκολες λόγω των εμφυλίων και της πυρπόλησης της Νάουσας που προέκυψε απ' αυτόν. Χάθηκαν άνθρωποι και πολύτιμα εξαρτήματα στολών του Γιανίτσαρου και της Μπούλας. Σήμερα ο Όμιλος "Γενίτσαροι και Μπούλες" της Νάουσας που ιδρύθηκε το 1970 είναι ο επίσημος φορέας για την προστασία και προβολή του έθιμου. Στα μέλη του συγκαταλέγονται και 300 χορευτές μικροί και μεγάλοι, που αποτελούν την ελπίδα της πόλης.

Δεν υπάρχει τίποτα καλύτερο για έναν τόπο

από το να συνεχίζουν τα έθιμα και τις παραδόσεις του τα νέα παιδιά. Εκατό φυντανάκια, το νέο αίμα του συλλόγου αδημονούν να έρθει η αποκριά, να ντυθούν Γιανίτσαροι και να χορέψουν στους μαχαλάδες της Νάουσας. Πρόκειται για στοιχείο πολύ ενθαρρυντικό, καθώς είναι βέβαιο πως το έθιμο θα συγκλονίζει τις ψυχές ντόπιων και ξένων για πολλά χρόνια ακόμη.

Στοιχείο που επίσης λειτουργεί εμψυχωτικά

εθίμου που κανείς δεν γνωρίζει απόλυτα πού αρχίζει και πού τελειώνει η επίδραση του θεού Διονύσου, πού αρχίζει και πού τελειώνει η επίδραση του Χριστιανισμού, ενός εθίμου που είναι ταυτόχρονα παγανιστικό και χριστιανικό. Το μόνο βέβαιο είναι πως το έθιμο αυτό δεν είναι φολκλόρ. Όλα όσα ζήσαμε τις μέρες της Αποκριάς στη Νάουσα ήταν πέρα για πέρα αληθινά, γι' αυτό και ήταν συγκλονιστικά.

ΦΩΤ. Γ. ΖΑΧΑΡΙΔΗΣ

Το ιδιόκτητο οίκημα του Ομίου στη Θέση "Μπατάνια". Θα στεγάσει τους Γιανίτσαρους και τις Μπούλες της Νάουσας. (επάνω)

**Τρύφων Χατζητρύφων το 1954.
Πρωτοστάτησε για την αναβίωση του εθίμου μετά 14 χρόνια. (δεξιά)
Κλείσιμο το βράδυ της Καθαρής Δευτέρας "ότι είπαμε και δεν είπαμε εδώ να μένει". (αριστερή σελίδα)**

ΦΩΤ. ΑΡΧΕΙΟ : Τ. ΜΠΑΪΖΗΣ

είναι και το γεγονός ότι υπάρχει νέα γενιά οργανοπαικτών ζουρνά και νταουλιού. Είναι οι γιοι και τα εγγόνια του περιφημού ανά τον κόσμο ζουρνατζή, Βαγγέλη Ψαθά, αλλά και του Τρύφωνα Παπαρέντζη ή του Δημήτρη Αγγέλτη που κρατάνε το έθιμο με τη δύναμη των πνευμόνων τους.

Τελικά, τι είναι οι "Γιανίτσαροι και οι Μπούλες"; Είναι το νέο αίμα και το παλιό που χορεύουν δίπλα - δίπλα στους δρόμους και τα σοκάκια της Νάουσας. Είναι τα εργαστήρια που διακονούν τη ναουσιάκη κληρονομιά και υπόσχονται τη διατήρησή της. Κυρίως όμως, είναι οι "ωραίοι" κάτοικοι αυτής της αρχοντικής μακεδονίτικης πόλης που κοινωνούν κάθε χρόνο των "αχράντων μυστηρίων" ενός

Σήμερα εξι εργαστήρια φροντίζουν για τη συνέχιση της παράδοσης κατασκευάζοντας αξιόλογα αντίγραφα φορειών και εξαρτημάτων.

Τα αναφέρουμε με τη σειρά:

"Ανώγι" του κ. Τόμιση, "Κονάκι" του κ. Καρδύδα, Η κ. Κολτσάκη Αντωνία, Η κ. Μαλούνα Μαρία, Ο κ. Μπάλκος Κώστας, Η κ. Τσιάτσιου Κατίνα

Βιβλιογραφία

♦ Τάκη Μπάιτση, "Οι Γιανίτσαροι και οι Μπούλες της Νιάουστας". Α' έκδοση 1986, Β' έκδοση 2001

Συχνή αναφορά στο έθιμο γίνεται σε διάφορα τεύχη του περιοδικού "Νιάουστα"

